

Anke Elisabeth Ballmann

IKAR

SLOVÁ ostré ako ŠÍPY

ČO SPÔSOBUJE EMOCIONÁLNE
NÁSILIE NA NAŠICH DEŤOCH
A AKO MU ZABRÁNIME

Anke Elisabeth Ballmann

SLOVÁ *ostré* *ako* **ŠÍPY**

ČO SPŔSOBUJE EMOCIONÁLNE
NÁSILIE NA NAŠICH DEŤOCH
A AKO MU ZABRÁNIME

IKAR

Original title: *Worte wie Pfeile: Über emotionale Gewalt an unseren Kindern und wie wir sie verhindern* by Anke Elisabeth Ballmann

© 2022 by Kösel-Verlag
a division of Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH,
München, Germany.

Translation © 2024 by Henrieta Hatalová
Cover design © 2024 by Michaela Bakytová
Design © 2024 by Michal Hrabušický
Slovak edition © 2024 by IKAR, a.s.
All rights reserved.

Všetky práva sú vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani prenášať v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom – elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak – bez predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

ISBN 978-80-551-9478-3

Obsah

Detstvo bez násilia je možné	5
------------------------------------	---

Prvá časť: Detské duše v ohrození

1 Podoby násilia – domov ako najväčšia hrozba?	19
2 Človek je predsa dobrý – pôvod násilného konania	39
3 Pretože nevedia, čo robia – výchovné štýly a ich následky	59

Druhá časť: Cesty k nenásiliu

4 Práva detí ako nové kritérium – prečo je zmena myslenia naliehavo potrebná	79
5 Bolesti brucha, hryzenie a záchvaty zlosti – rozpoznávajúte signály detí	91
6 Výprask pre dušu – dôsledky psychického násilia	111

Tretia časť: Menej násilný svet pre deti

7 Noví rodičia – silné deti	135
8 Rodina, škôlka a škola – miesta bezpečia a rozvoja	153
9 Misia Ochrana detí – pretože sa to týka nás všetkých	173

Daleko od Bullerbynu – keď je celý život emocionálnym násilím	191
Epilóg	207
Ďakujem nádeji a... ..	209
Internetové odkazy	211
Literatúra	213
Poznámky	217

Detstvo bez násilia je možné

*Dospelí sú stopercentne zodpovední
za svoje zaobchádzanie s deťmi – (a) bodka.*

„Nesprávaj sa tak! Nebuď drzý!“ – „No tak, ponáhľaj sa!“ – „Seď rovno a daj lakte dole zo stola!“ – „Okamžite sa ospravedlň!“ – „Urob si konečne domácu úlohu!“ – „Ja sa z teba zbláznim!“ – „To predsa nie je ťažké!“ – „Nerob taký cirkus!“ – „Ak si hneď teraz neupraceš izbu, vezmem ti mobil!“ Možno tú či onú vetu poznáte. Možno zo svojho detstva, možno ste ju už sami vyslovili, možno oboje.

To sú vety, ktoré sa v detstve vyskytujú až príliš často. Vety, ktorými sú deti ešte vždy „vychovávané“. Vety, z ktorých sa deti prostredníctvom svojich najbližších (referenčných) osôb dozvedajú, ako sa uplatňuje verbálne a neverbálne násilie – napríklad pomocou znevažujúcich gest, ponižujúcich pohľadov a nezaujateho správania. Takto sa deti zároveň učia nemať rady samy seba. Ľudia – a deti, ako vieme, sú tiež ľudia –, ktorí sú ustavične kritizovaní a zriedkavo sa ich niekto pýta na to, čo si želajú alebo dokonca potrebujú, totiž môžu dospieť k pevnému presvedčeniu, že sú nesprávni takí, akí

sú, že cítia nesprávne emócie. A ruku na srdce – to je pre akýkoľvek budúci vývoj osudné.

Našťastie už dlho panuje zhoda, že fyzické násilie na deťoch je nielen trestné, ale aj spoločensky odsudzované. Napriek tomu je pre mnohé deti ešte vždy súčasťou každodenného života. Mimoriadne otrasné prípady, najmä všetky formy sexualizovaného násilia, potom okamžite ovládnu médiá a postarajú sa o veľký rozruch a zdesenie. Takmer všetci ľudia považujú sexualizované násilie na deťoch za mimoriadne odporné a odsudzujú ho – a to je aj dobre.

O čom sa však ešte vždy hovorí a informuje príliš málo, sú jemné, čiastočne neviditeľné formy násilia. Nezanechávajú žiadne vonkajšie stopy, ale ich dôsledky sú rovnako ničivé ako všetky ostatné formy násilia. Preto mi v tejto knihe ide práve o to – o neraz nespoznané, nevedomé, každodenné, nekrvavé, skryté, psychické, emocionálne násilie. O tú formu násilia, ktorá sa podľa mojich osobných a profesionálnych skúseností odohráva každý deň v mnohých rodinách – pri jedálenskom stole, pri ukladaní detí do postele, pri robení domácich úloh. Násilie vyjadrené slovami, pohľadmi, gestami, trestmi, maskovanými ako „hranice a dôsledky“, očakávaniami, požiadavkami a ďalšími rigidnými konvenciami. To násilie, ktoré je presadzované proti potrebám detí, a to rozhodne aj milujúcimi rodičmi a odbornými pedagogickými silami v škôlkach a školách, čiže ľuďmi, ktorí chcú pre deti len to najlepšie. Táto forma násilia nemusí nevyhnutne znamenať, že sa rodičia o svoje deti nezaujímajú, že sú zlými rodičmi alebo že v týchto rodinách existujú zásadné problémy. Objavuje sa často preto, že rodičia prenášajú vlastné vysoké očakávania a tlaky, kto-

ré sú na nich vyvíjané zvonka, na svoje deti. Dnešní rodičia to chcú robiť lepšie ako ich rodičia a konajú v dobrej viere, no, žiaľ, často bez reflexie. Uviazli v súkolí vlastných skúseností, boja sa robiť chyby, sú bezradní a trpia pocitom viny. Práve v tomto bode prichádza na rad táto kniha. Nejde o dokonalosť – ide o vnútorný postoj.

Nech sa pozrieme kamkoľvek, takmer všade objavíme dospelých, ktorí trpia tým, čo sami zažili ako deti. Sú ľudia, ktorí pochádzajú z úplne „normálnych“ rodín, v ktorých sa neraz uplatňovali „bežné“ výchovné metódy – neúprosny tlak na výkon, meravé pravidlá, zahanbovanie, narušovanie súkromia, násilie prostredníctvom slov, zbavovanie výsad – napríklad prostredníctvom domáceho väzenia alebo zákazu televízie. K tomu sa vo viacerých rodinách pridávajú chronické hádky medzi rodičmi alebo pokorujúce odhaľovanie detí pred inými deťmi, susedmi alebo príbuznými. Toto násilie sa týka každého z nás. Všetci poznáme slová, ktoré sa do nás v detstve zavrtali ako šípy a dodnes zanechali jazvy. Ak sa odvážne pozrieme na svoj život a trúfneme si nazrieť do jednej či druhej priepasti, pravdepodobne spoznáme a pocítíme zranenia, bez ktorých by sme sa radi zaobišli. Niektorí nájdu vo svojom srdci spomienky z dávnominulých dní, ktoré aj po toľkých rokoch vo veľmi špecifických situáciách ešte vždy a opakovane spôsobujú duševnú bolesť. Sú to takzvané spúšťacie body.¹ Máme ich všetci a je potrebné ich poznať, aby sme sa s nimi naučili zaobchádzať. Potom sú menej bolestivé, keď opäť niekto vloží povestný prst do rany. Tieto „boľavé miesta“ môžu byť označené ako „myšlienkové vzorce zvyšujúce stres“, zamerané na nasledujúce kľúčové problémy:

- Musím byť dokonalý.
- Musím byť populárny.
- Musím si zachovať kontrolu.

Keď v mojom Inštitúte pedagogiky spravodlivej k deťom radím rodičom a odborným pracovníkom, vždy skôr či neskôr príde reč na problematiku spúšťacích bodov. Chcela by som vám na nasledujúcom príklade vysvetliť, ako sa to môže prejavíť v každodennom živote. Predstavte si, že máte na letnú slávnosť v škôlke pripraviť veľkú misu zemiakového šalátu. Chcete všetkým ukázať, aká ste dobrá kuchárka, a strávite hodiny hľadaním dokonalého receptu. Kúpите najlepšie zemiaky a všetky ďalšie prísady, samozrejme, v obchode so zdravou výživou. Večer pred oslavou, keď uložíte deti spať, ešte hodnú chvíľu šúpete a krájate. Vynaložíte veľa úsilia, aby ste vytvorili chutný zemiakový šalát, a ozdobíte ho petržlenovou vňaťou a ružičkami z reďkoviek. To všetko vás stojí čas, ktorý v skutočnosti nemáte, ale nechceli ste odmietnuť, pretože na oslave sa zúčastňujú všetci a vy ste nechceli byť výnimkou. Letná slávnosť sa veľmi vydarila, slnko svieti, ľudia sa zabávajú, jedia a pijú, len váš zemiakový šalát zostáva nedotknutý na bufetovom stole. Ako sa teraz cítite, čo to s vami robí? Cítite sa odmietnutá, ste sklamaná, nahnevaná, ukrivdená? Prečo nikto neje váš šalát, čo si myslíte?

Ide o to, že svoje domnienky čiastočne zakladáte na sebe, na svojej zručnosti a možno aj obľúbenosti, ale neviete, prečo sú misy s uhorkovým a cestovinovým šalátom prázdne a vaša misa je ešte vždy plná. Kým na to neprídete, vaše domnienky ukazujú vaše citlivé miesta – vaše spúšťače. A tak sa môžete ocitnúť v ustavičnom boji

sama so sebou a vaše negatívne domnienky o sebe sa stanú vašimi doživotnými nepriateľmi.³

Prečo pohľad na seba a názory, ktoré na seba máme, sú pre nás také dôležité, sa dozviete v druhej časti tejto knihy. Tam sa hovorí o tom, ako sa nám môže podariť zvýšiť naše povedomie o emocionálnom násilí a urobiť život detí slobodnejším a priateľskejším k deťom.

Skutočnosť je taká, že vaše skúsenosti s výchovou si vyberajú svoju daň. Prejavujú sa často v dogmách, osvojených normách a hodnotách alebo v obavách a očakávaníach. Napríklad ak žena vyrastala v rodine, v ktorej sa city neprejavovali alebo tam panoval ustavičný strach z toho, čo by si mohli myslieť susedia, potom ju mohli tieto štruktúry formovať tak dôkladne, že rovnaké vzorce podvedome prenáša na svoje deti. To sa môže prejavíť aj v určitých rituáloch, výchovných postupoch alebo prehnanych očakávaníach.

Mnohí rodičia sú dnes hrdí na to, že už nepreberajú výchovné metódy generácie svojich rodičov a na deti nekričia, netrestajú ich a nebijú – namiesto toho sa spoliehajú na podporu zameranú na ich potreby. Ak sa pozrieme na sociálne médiá, rodičovské časopisy, blogy a zoznamy bestsellerov, rýchlo zistíme, že výchova je out, vzťahy sú in – a to je dobre. Zásadné výsledky výskumu vzťahovej väzby – deti potrebujú blízkosť a najlepšie sa rozvíjajú prostredníctvom bezpečných vzťahov – si konečne našli cestu do rodín, škôlok a škôl a konečne sa čoraz viac ľudí odvažuje deti láskyplne sprevádzať namiesto toho, aby ich násilne vychovávali.⁴ Moja profesionálna skúsenosť je však taká, že títo „noví“ rodičia, ako ich rada nazývam, sú ešte vždy v menšine a väčšina rodičov a pedagógov ešte vždy používa tradičné výchov-

né metódy – vzdialené od zamerania sa na potreby. To už dnes, aspoň oficiálne, nie je možné. Neoficiálne sa však naďalej často pestuje výchova v konzervatívnom duchu, keď sa deťom v rodinách, škôlkach a školách stále vnučujú pevné pravidlá a požiadavky a deti sa nezahŕňajú do rozhodovania a neoceňujú ako osobnosti. Deti sa neraz nenápadne zanedbávajú, porovnávajú, ignorujú, ponižujú, vydierajú a slovne napádajú – aby som spomenula aspoň niekoľko príkladov. To všetko je však násilie. Takéto rané skúsenosti nemusia nevyhnutne viesť k vážnej traume, no zanechávajú stopy na duši – stopy, ktoré majú v najhoršom prípade negatívny vplyv na celý život.

Nedávno som v jednej talianskej reštaurácii pozorovala dva páry pri objednávaní večere. Asi osemročná dcéra jedného z párov sedela s nimi pri stole. V tom veľmi malom podniku nemajú jedálny lístok. Majiteľka prichádza ku každému stolu s tabuľkou, na ktorej sú jedlá dňa a ponuku aj prečíta. Štyria dospelí rýchlo vedeli, čo chcú jesť, a objednali si. Potom sa všetky oči upreli na dievčatko, ktoré sa viditeľne cítilo nepríjemne, pretože sa nedokázalo tak rýchlo rozhodnúť. Otec začal okamžite byť netrpezlivý: „Tak sa konečne rozhodni! Musíš predsa vedieť, čo chceš! Do toho, pohni sa, alebo si myslíš, že pani tu chce stáť večne a čakať, kým si slečna vyberie? Ak nevieš, čo chceš, potom ani nie si hladná!“ Videla som, ako sa dieťa čoraz viac scvrkáva a do očí sa mu tlačia slzy. Dcéra sa oprela o matku, ktorá jej hneď objednala cestoviny s paradajkovou omáčkou. Rozzúrený patriarcha na to zareagoval ešte zúrivejšie a v preplnenej reštaurácii hlasno zreval na svoju ženu: „Vychovávajú už konečne svoje dieťa správne, už nemám chuť sa ňou ustavične znemožňovať!“ Takto drsne oslovená partner-

ka teraz tiež bojovala so slzami, no vzchopila sa a zapojila sa do kultivovaného rozhovoru ostatných dospelých. Dievčatko naďalej sedelo na svojej stoličke a snažilo sa byť nenápadné, pričom nešťastne a apaticky hľadelo pred seba. Zdá sa, že v tejto rodine to bol bežný tón komunikácie, pomyslela som si pohoršene a nechcela som si ani predstaviť jeho účinky na dieťa.

Chcela by som vyzvať nielen rodičov, ale aj pedagógov v inštitúciách, ako sú napríklad škôlky a školy, aby prehodnotili zaobchádzanie s deťmi a opustili zastarané výchovné predstavy. Na základe pozorovaní, ktoré som v uplynulých rokoch uskutočnila v rámci svojej profesionálnej činnosti koučky a lektorky vo viac ako 500 predškolských zariadeniach, príliš často tam nie je dôležité dieťa, ľudská bytosť, ale iba efektívnosť inštitúcie. Starostlivosť a vzdelávanie, žiaľ, ešte vždy v mnohých oblastiach znamená dieťa predovšetkým riadiť a nie sprevádzať ho životom. Má to viaceré príčiny – od úsporných opatrení cez ekonomické dôvody až po nedostatok uznania detí a rodín. V našom globalizovanom svete sa deti často vnímajú ako ľudský kapitál, zamestnanci a podnikatelia budúcnosti, ktorí sa musia osvedčiť v celosvetovej konkurencii. Tieto imaginárne očakávania vyvolávajú v mnohých rodičoch strach. Požiadavky kladené dnes na deti a ich rodiny sú vysoké. Mnoho dospelých a inštitúcií očakáva už od detí v škôlke výkony a prispôsobivosť, takže rodičia sa zúfalo snažia robiť všetko správne a v strese sa uchýľujú k nesprávnym prostriedkom. Zvyčajne si to neuvedomujú, veď so svojimi deťmi predsa zaobchádzajú „úplne normálne“. Táto „normálnosť“ však neraz znamená spôsobiť deťom emocionálne násilie. A práve opísaný bezohľadný nepremyslený spôsob prístupu

k deťom, ktoré potrebujú našu ochranu, starostlivosť a plnú pozornosť, aby z nich vyrástli silní, zdraví a šťastní dospelí, naliehavo potrebuje prehodnotiť. Aká potrebná je diskusia o emocionálnom násilí, to znova a znova vidím vo svojich poradniach pre rodičov. Pripasť medzi zamýšľanou orientáciou na potreby vo výchove a v každodennom živote je často veľká.

Ak chceme niekedy v budúcnosti žiť v mierumilovnom svete, musíme dať deťom možnosť poznať, čo mier znamená, ako konflikty riešiť bez toho, aby sme ublížili druhým ľuďom. Deti sa môžu naučiť vyvážiť svoje potreby tak, aby každý dostal priestor a neboli žiadni porazení. My všetci ešte príliš často zabúdame, že deti sú bezmocne vydané na milosť a nemilosť našej moci dospelých, vzorov a autorít. A zabúdame, že dnes zasievame semienka pre ľudí, ktorí budú kvitnúť zajtra.

S takmer istotou predpokladám, že sa vám pri čítaní týchto riadkov už objavuje pred očami viacero situácií, v ktorých vám slová alebo činy jedného z rodičov, starých rodičov, vychovávateľov alebo učiteľov prenikli až do špiku kostí, do tej miery, že ste na konkrétnu situáciu alebo bolesť v duši dodnes nedokázali zabudnúť. A to nás privádza k najdôležitejšiemu bodu – výchova, tak, ako sa chápala doteraz, a v niektorých prípadoch ešte vždy pretrváva, zanecháva po sebe zranených ľudí. Už nie na fyzickej úrovni, ako to bolo ešte donedávna, ale na tej psychickej. Psychicky poznačení ľudia si okolo svojich zranení postupne vytvoria niečo ako zastierací manéver.⁵ Niektorým sa napriek všetkým ranám a jazvám darí vynikajúco „fungovať“ a byť úspešnými, iným zase vôbec nie. Niektorí sa stávajú príťažou sami sebe, iní zvyšku spoločnosti. Pre traumatizovaných ľudí je

pravdepodobne vždy o niečo ťažšie byť spokojnými so sebou a životom a šťastnými. V ideálnom prípade si vytvoria pracovný život bez toho, aby psychicky ochoreli. Stúpajúce počty psychických ochorení, ktoré každoročne zverejňujú zdravotné a dôchodcovské poisťovne, však hovoria jasnou rečou.⁶ A žiadna depresia, žiadna úzkostná porucha ani žiadna chorobná závislosť nespádnú len tak z neba – ich príčiny často spočívajú už v detstve.

Štúdie tiež jasne ukazujú⁷: Ak niekto zažil násilie ako formu bežnej interakcie v rodine, je pravdepodobnejšie, že ho bude zažívať aj v budúcich vzťahoch života. Platí to pre fyzické násilie⁸ a nie je to ani v prípade psychického násilia. Vo veľkom meradle tak vzniká všeobecná spoločenská klíma, v ktorej ide o vzostupy a pády, o moc a bezmocnosť a o to, aby sa človek stal užitočným pre druhých, jednoducho preto, že môže. Deti sa za určitých okolností naučia, že sa s nimi zaobchádza ako s objektmi a aj ony zaobchádzajú s druhými ako s objektmi, len čo sa dostanú k moci.⁹ Samotné zneužívanie moci je násilie, a to má, samozrejme, vplyv na to, ako navzájom pôsobíme – v zamestnaní, partnerstvách, dialógu s deťmi, na sociálnych sieťach, v spoločnosti.

Tlak, ktorý dnes spočíva na rodinách a najmä na matkách, je obrovský. Trpia tým nielen dospelí, ale najmä ich deti. Práve ony majú najmenší vplyv na podmienky, v ktorých vyrastajú. Vonkajší tlak a príliš vysoké očakávania vytvárajú u mnohých rodičov vnútorný tlak, ktorý sa môže prejaviť hnevom a agresivitou, čo predstavuje nebezpečenstvo pre deti. Tento tlak v rámci rodinnej dynamiky sa počas pandémie covidu-19 ešte zvýšil,¹⁰ čo viedlo k preukázateľnému nárastu medzilidského násilia. Podľa odhadov Svetovej zdravotníckej or-

ganizácie rastúca úzkosť, narastajúce starosti, zvyšujúca sa finančná záťaž, ako aj zvýšená konzumácia alkoholu prispeli k tomu, že vo všetkých krajinách európskeho regiónu každé tretie dieťa zažilo nejakú formu medziľudského násillia spôsobeného nahnevanými, vystrašenými a preťažnými rodičmi, opatrovatelmi, rovesníkmi či inými členmi rodiny.

Hnev, strach a iné pocity, ktoré sa často odmietajú ako negatívne, patria k našej ľudskej emocionálnej škále a majú svoj zmysel a opodstatnenie. Môžeme a mali by sme sa však naučiť s týmito emóciami zaobchádzať, pretože deti sa zase učia od nás a z nášho príkladu. Preto je také dôležité, aby sme ako spoločnosť posilňovali rodiny, aby sme sa zamerali na to, ako zaobchádzame so zverenými deťmi, a aby sme lepšie reagovali na ich potreby.

Deti nie sú malí dospelí, nie sú tu na to, aby poslúchali a prispôbovali sa veľkým. Sú to deti a ako také ich treba vnímať, vážiť si ich, milovať a chrániť! Deti potrebujú bezpečný priestor na rast a zdravý vývoj – doma, v škôlke, škole, vo verejných priestoroch, ako sú napríklad združenia, parky a detské ihriská.

My ľudia sme konajúce subjekty. Môžeme si hodnoty, podľa ktorých konáme, kedykoľvek spochybniť. Je nám dané meniť svet, to sme urobili už mnohokrát. Najmä v interakcii s našimi deťmi nemusíme zostávať vo večnej monotónnosti doterajších výchovných metód – môžeme to robiť aj inak.

Túto knihu píšem z pohľadu vedkyne, odborníčky na pedagogické vedy, a zároveň ako empatický, angažovaný človek, ktorý verí v dobro v ľuďoch a na pokračujúce vzdelávanie v akomkoľvek veku. Za viac ako 25 rokov praxe som približne 35-tisíc hodín strávila koučováním

a poradenskou činnosťou pre rodičov a pedagógov. Počas všetkých týchto hodín išlo a stále ide o deti. O to, čo deti potrebujú, aby žili v spoločnosti spravodlivej k deťom, zdravo sa rozvíjali a mali z učenia čo najväčšiu radosť. Táto kniha je aj o učení, pretože sa môžeme naučiť zmeniť svoj vzťah so sebou samými, a tým aj s našimi deťmi.

Chcela by som, aby táto kniha bola pochopená ako obhajoba dôstojného zaobchádzania s deťmi. Darujme im nenásilné/nenásilnejšie detstvo a tým aj pokojný/pokojnejší svet pre nás všetkých. Spoločne môžeme uskutočniť túto dôležitú individuálnu a spoločenskú premenu smerom k detstvu bez násilia pre všetkých – o tom som presvedčená. Môžeme sa teda vydať na cestu a pustiť sa do toho okamžite?

Dr. Anke Elisabeth Ballmann

PRVÁ ČASŤ

Detské duše v ohrození

PRVÁ KAPITOLA

Podoby násilia – domov ako najväčšia hrozba?

*Tam, kde by mali byť deti v bezpečí, sa im často
spôsobujú najväčšie zranenia.*

Deti sú nám dospelým bezmocne vydané na milosť a nemilosť, to nám musí byť pri interakcii s deťmi vždy jasné. Deti zažívajú väčšinou násilie tam, kde by malo byť najväčšie bezpečie – vo svojich domovoch, u svojich rodičov, súrodencov a starých rodičov. Nie, to nie je preháňanie, ale holá a neraz krutá pravda.

Keď súdni lekári Michael Tsokos a Saskia Guddat pred niekoľkými rokmi vydali knihu *Deutschland miss-handelt seine Kinder* („Nemecko zneužíva svoje deti“)¹¹, mnohí ľudia boli zhrození rozsahom každodenného fyzického násilia na deťoch, ktoré museli znášať väčšinou vo vlastných domovoch. Šok bol hlboký, pretože pred prečítaním tejto knihy si sotva niekto uvedomil, koľko existuje rodičov, ktorí svoje deti hryzú, pália žehličkami a cigaretami, zväzujú, zamykajú a bijú do krvava. Na tom sa dodnes máločo zmenilo. Zneužívanie, zanedbávanie a sexualizované násilie na deťoch je ešte vždy súčasťou každodenného života v príliš mnohých rodinách a inštitúciách. To si vyžaduje všetku našu pozornosť, všetci sa

musíme pozeráť, počúvať a predovšetkým konať. Všetko toto utrpenie sa deje hneď vedľa, nie niekde ďaleko. Že to viem, je pre mňa takmer neznesiteľné, a ešte neznesiteľnejšie je, keď niekto niečo tuší, ale radšej sa do toho nemieša. Pretože možno o nič nejde, a človek ani nechce hneď zasahovať, a nie je to ani jeho vec, sú to inak takí milí susedia, a vlastne to tak nemôže byť a človek tiež nechce mať žiadne problémy. Čo sú to za výhovorky na upokojenie svedomia!

Fyzické násilie páchané na deťoch je hrozná a je to problém, ktorý by sme ako spoločnosť nemali prehliadať. Je to však aj téma, ktorej sa tu môžeme len dotknúť. V tejto knihe píšem o tých formách násilia, ktoré sú subtilnejšie, normálnejšie, každodennejšie a môžu zanechať rovnako hlboké stopy, aj keď nie viditeľné v podobe spálenej kože, jaziev a modrín. Sú to stopy na duši, ktoré neraz vystúpia na povrch až po mnohých rokoch, v puberte alebo dospelom živote, a stanú sa príťažou. Tieto neviditeľné jazvy môžu mať silný vplyv na každé jedno dieťa a tým aj na celú spoločnosť.

V mysliach väčšiny pedagógov aj dnes ešte prevláda presvedčenie: deťom sa musia stanoviť hranice! Týmto krédom, až na malé experimentálne skupiny v 70. a 80. rokoch 20. storočia, doteraz žiadna generácia skutočne neotriasla. Už desať rokov však narastá odpor, ktorý je čoraz viac podporovaný aj výskumom¹². Ustavične sa zvyšujúci počet vzťahovo orientovaných matiek a otcov ukazuje, že život s deťmi môže vynikajúco fungovať aj bez násilia alebo aspoň s uvedením si násilia. Títo noví rodičia berú svoje deti vážne, zaujímajú sa o ne, zapájajú ich do rozhodovania, vidia ich potreby – nie vždy, ale väčšinou. To neznamená, že sa deťom splní každé